

SUMMARY

L. Filippova. Independent work of students in the higher medical school as factor professional.

In article it is considered as it is possible to receive competent experts of a pharmaceutical industry at the correct organisation of independent work of yesterday's schoolboys. As independent work can influence the further development of professional abilities of pharmacists. Some kinds of independent work of the students, arising mutual relations the student – the teacher, the student-- the student are considered.

Key words: experts, a pharmaceutical industry, independent work, professional skills, interrelations.

УДК 378:373.3–051

Т. Л. Чумахідзе

РВНЗ «Кримський гуманітарний
університет», м. Ялта

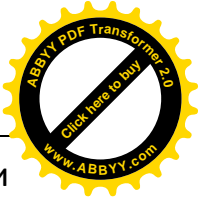
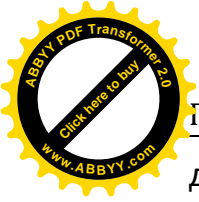
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено основні положення психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності. Визначено поняття «спільно-дослідницька діяльність», окреслено й охарактеризовано кожний складий її компонента. Розглянуто різні підходи до обґрунтування психолого-педагогічних понять.

Ключові слова: підготовка майбутніх учителів початкових класів, дослідницька діяльність, дослідницька поведінка, мотивація пошуку, практична діяльність, спільно-дослідницька діяльність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку наук у цілому наукове суспільство дедалі більше звертає увагу на підготовку фахівців, зокрема вчителів початкових класів. Відбувається оновлення змісту й методів початкової ланки освіти, акцентування проблематики загального розвитку школярів з'являється можливість альтернативного навчання. Завдяки вдосконаленню підготовки вчителів початкових класів маємо можливість надати наступному поколінню найкращі надбання сьогодення, тим самим ми не лише будуємо майбутнє, а й забезпечуємо його.

Реалії сьогодення деталізують підготовку фахівців із точки зору психології. У підготовці педагогічних кадрів неможливо ефективно на рівні сучасних потреб організувати діяльність без інтенсивного впровадження нових психологічних концепцій. Педагог, який зацікавлений у своїй роботі, який спрямовує свою діяльність на пізнання й удосконалення цілісного педагогічного процесу та його окремих компонентів, досконально вивчає

дитину (її потреби, мотивацію, схильності, здатності, пізнавальні процеси тощо), – не може обійтися без використання знань психології.

Аналіз актуальних досліджень. Педагогічна психологія відкриває нові обрії дослідження, дедалі гостріше постає взаємодія двох основних тенденцій її розвитку: інтеграції і диференціації наукових галузей, дисциплін, проблемних галузей. Аналізуючи, інтеграцію науки, Б. Ананьєв, Б. Кедров, Ж. Піаже зосереджували увагу на тому, що в центрі наукового знання перебуває психологія – наука про людину. Інтерпретація видатного трикутника наукового знання Б. Кедрового (вершина його – природні науки, кути – філософія і суспільні науки, а в центрі – психологія) співвідноситься з думкою Ж. Піаже про те, що «психологія посідає центральне місце не лише як продукт всіх інших наук, але і як можливе джерело пояснення їх формування і розвитку» [4, 199].

Мета статті – висвітлити основні положення психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів до дослідницької діяльності; з'ясувати поняття «спільно-дослідницька діяльність»; окреслити й охарактеризувати кожний компонент.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні дедалі гостріше постає питання психології вчителя, його готовності до педагогічної діяльності, вміння організувати пізнавальну діяльність дитини, тому психологічний аспект підготовки майбутніх учителів до організації дослідницької роботи молодших школярів у природі розглядаємо як спільно-дослідницьку діяльність.

Підґрунтям для визначення цього поняття став аналіз психолого-педагогічної і природознавчої літератури. Систематизація й аналізджерел дали змогу побудувати схему визначення поняття «спільно-дослідницька діяльність» (див. рис. 1.1).

Ядром спільно-дослідницької діяльності виступає потреба як динамічно-активний стан особистості.

Рис. 1.1. Схема визначення поняття «спільно-дослідницька діяльність».

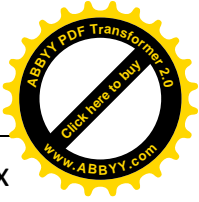
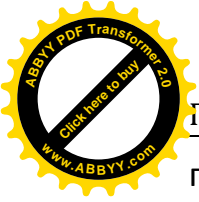
У психологічному словнику за редакцією О. В. Петровського і М. Г. Ярошевського знаходимо таке визначення поняття потреба: стан індивіда, створений відчуттям потреби в суб'єктах, необхідних для його існування та розвитку, який є джерелом його активності.

Згідно з визначенням В. М. Козакова, Т. С. Кудріної, потреба – це завжди нестаток людини в чомусь, що стає джерелом її активності [5, 34]. На думку Д. М. Дубравської, потреба – нестача чогось, що порушує спокій і рівновагу, спонукає до діяльності.

У психологічному словнику за редакцією В. Б. Шапара поняття «потреба» виступає як динамічне утворення, що організує і спрямовує пізнавальні процеси, уяву та поведінку. Потреба є основною рушійною силою розвитку людини, яка збуджує потяг. Завдяки потребам життя набуває цілеспрямованості, чим досягається задоволення потреби або запобігається неприємне зіткнення з середовищем [6, 351].

Таким чином, у процесі аналізу змісту поняття дійшли до певного висновку, що потреба – це джерело активності людини, яке спонукає до діяльності, пізнання.

Потреба є основою формування пізнання. Тому наступним компонентом щодо визначення спільно-дослідницької діяльності є пізнавальна потреба, яка забезпечує спрямування особистості на усвідомлення мети діяльності. Пізнавальна потреба розкривається як

потреба в новій інформації, нових враженнях і знаннях, у нових результатах діяльності. Ця потреба є невід'ємною складовою особистості.

В. О. Іванников доводить, що пізнавальна потреба людини характеризує рівень природного суб'єкта. Але на рівні культурного суб'єкта вона переходить у пізнавальну потребу, що спрямовується на створення картини світу й обслуговує творчу діяльність людини й суспільства в цілому.

Згідно з визначенням Ребера Артура пізнавальна потреба – це мінлива якість особистості, що відображає ступінь вражень індивіда від пізнавальної діяльності. Людина з високим рівнем пізнавальної потреби завжди прагне нової інформації, аналізування й систематизації складних ситуацій, складання алгоритмів розв'язання проблеми.

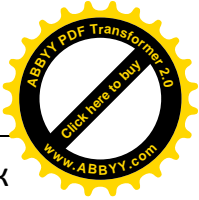
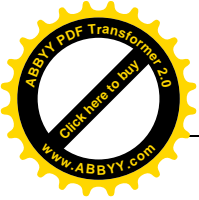
На думку В. Б. Шапара, пізнавальна потреба виступає як потреба в одержанні нових знань, яка виникає лише в ситуаціях, що сприяють усвідомленню необхідності цих знань для життя й діяльності [6, 354].

Розвиток пізнавальної потреби тісно пов'язаний із загальним розвитком особистості, її уміннями і навичками знаходити у змісті досліджуваних наук і в навколишній дійсності відповіді на життєво важливі питання.

Актуалізація пізнавальної потреби, пробудження дослідницької жилки у майбутніх учителів початкових класів буде відбуватися лише тоді, коли вони відчують задоволення від пошуку, знаходження цікавих фактів. Дуже важливо сприяти процесу пошуку. На підґрунті пізнавальної потреби зростає мотивація до пошуку, усвідомлення цієї потреби, яка спрямовує і підсилює дослідницьку поведінку.

У психологічній літературі охарактеризовані різні підходи до висвітлення мотивації. Ця проблема досліджується досить широко (Л. Божович, М. Боришевський, Ю. Гільбух, Т. Гордєєва, Є. Ільїн, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Максименко, А. Маркова, М. Матюхіна, С. Рубінштейн, В. Семиченко, Х. Хекхаузен, П. Якобсон та ін.), але, незважаючи на велику кількість праць у цій галузі, її не можна вважати повністю розв'язано.

У межах дослідження особистості відносно проблеми мотивації підходять винятково в аспекті психології людини. Мотивація трактується або як ключ до опису і більш глибокого розуміння особистості й індивідуальних відмінностей (лінія психології особистості), або як процес, під яким розуміють актуальну поведінку (лінія психології мотивації, а також когнітивної психології).

На перетині ліній розвитку психології мотивації, що беруть початок під Мак-Даугола, Г. Мюррея, К. Левіна, З. Фрейда, створено класифікацію мотивів на основі відхилень «індивід – середовище» із центральним поняттям «потреба». За змістом поняття «потреба» визначається як потенційна готовність організму реагувати певним чином у визначених умовах і водночас як стійка риса особистості [4, 281].

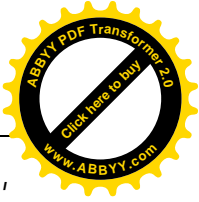
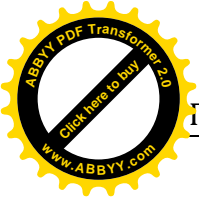
Таким чином, мотивація – це процес свідомого формування мотиву як першого ступеня вольового акту. Уявлення про мотивацію виникають під час спроби пояснення, а не опису поведінки. Це – пошук відповіді на питання на зразок «чому?», «навіщо?», «заради чого?», «з якою метою?».

На основі поняття змісту мотивації виділимо фактори (стимули) мотивації пошуку: новизна об'єкта або явища, його складність, інформаційний конфлікт (невідповідність або суперечність між складовими інформації). Мотивація пошуку не лише детермінує діяльність людини, а й пронизує більшість сфер психічної активності.

Пізнавальна потреба, опосередкована складним процесом мотивації пошуку, виявляється у формі дослідницької поведінки. Мотиваційною основою дослідницького поведінки є допитливість, пізнавальна активність, потреба в нових враженнях і знаннях. Тут, насамперед, постає «альтруїстична» пізнавальна активність – спрямованість на пізнання заради пізнання.

Поняття «дослідницької поведінка» ґрунтовно окреслив у свої працях О. М. Подд'яков. На його думку, дослідницька поведінка – це універсальна характеристика діяльності людини, яка проходить крізь сфери її діяльності, виконуючи важливі функції розвитку пізнавальних процесів [5, 29]. Крім того, дослідник – це завжди особлива свідомість, особлива життєва позиція, освітлена дослідницькою мотивацією. Пошук не буде йти вперед без емоційного підживлення – мотивація прагне до задоволення, тобто її досягнення приносить людині сильні позитивні емоції, а неможливість досягнення – фрустрацію.

Зміст поняття «пошук» виступає складовою змісту поняття «дія» неможливо. Особистість формується та виявляє себе лише в дії. Саме дія є умовою і засобом розвитку особистості. Сукупність цілеспрямованих, усвідомлених дій, що передбачають позитивний наслідок, задоволення потреб, інтересів, становлять діяльність.

Феномен діяльності вивчають багато різних наук: філософія, політекономія, соціологія, історія тощо. Психологія вивчає діяльність як необхідну життєву умову та засіб формування особистості.

У теорії діяльності значне місце посідає практична діяльність, яка виконує функцію сполучної ланки із дослідницькою діяльністю. Функціональний аналіз проблематики діяльності дозволяє виокремлювати в її структурі прикладний аспект, практичну діяльність. Між нею і внутрішньою, психічною діяльністю можливі взаємні переходи. Маючи власну мотивацію, пізнавальні процеси виступають як самостійно-перцептивні та інтелектуальні дії. Вони можуть бути спеціально сформовані та використовуватися як когнітивні регулятори будь-якої прикладної задачі [3, 26].

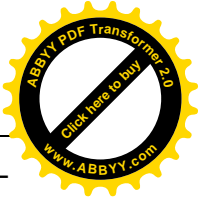
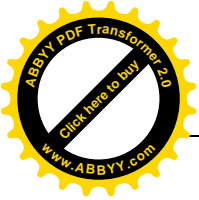
Структура практичної діяльності обов'язково будується на підґрунті мотивації пошуку. Наступним компонентом щодо визначення поняття спільно-дослідницька діяльність виступає дослідницька діяльність. І. Зимняя й О. Шашенкова визначають дослідницьку діяльність як специфічну людську діяльність, що регулюється свідомістю й активністю особистості, спрямована на задоволення пізнавальних, інтелектуальних потреб, продуктом якої виступають нові знання, отримані відповідно до поставленої мети й об'єктивних законів [2, 57].

О. І. Савенков зазначає, що в основі дослідницької поведінки лежить психічна потреба в пошуковій активності за будь-якої ситуації, тому дослідницьку діяльність він визначає як особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, що з'являється в результаті функціонування механізмів пошукової активності та ґрунтується на дослідницькій поведінці [1, 35].

Таким чином, дослідницька діяльність – це специфічна людська діяльність, що регулюється пізнавальними потребами, мотивацією пошуку та дослідницькою поведінкою і має інтелектуально-творчий характер.

Жодна діяльність неможлива без спілкування. Воно може розглядатися і як умова, і як сторона діяльності. Зв'язок спілкування й діяльності полягає саме в тому, що завдяки спілкуванню діяльність організовується.

Будь-яка форма спілкування виступає як форма спільної діяльності, люди завжди спілкуються в процесі певної діяльності. Поєднання діяльності однієї людини з діяльністю інших людей утворює спільну діяльність.

У спільній діяльності формуються не лише суб'єкт-об'єктні (людина – предмет діяльності), а й суб'єкт-суб'єктні (людина – людина) відносини. Сутність спілкування полягає у взаємодії суб'єктів діяльності. Розбудова плану спільної діяльності вимагає від кожної людини розуміння мети діяльності, засобів реалізації, розподілу функцій для її досягнення. Специфіка спілкування у процесі діяльності полягає у створенні можливості організації та координації діяльності її окремих учасників. У спілкуванні відбувається збагачення діяльності, розвиваються й утворюються нові зв'язки та стосунки між людьми.

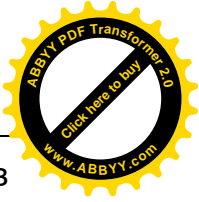
Таким чином, спільно-дослідницька діяльність поєднала всі сфери життєдіяльності людини, починаючи з потреби та закінчуючи спільною діяльністю. Аналіз кожного компонента дав змогу пройти певний шлях визначення й узагальнення поняття «спільно-дослідницька діяльність».

Під спільно-дослідницькою діяльністю розуміємо інтелектуально-творчу діяльність, що має свої підґрунтям пізнавальну потребу, усвідомлюється мотивацією пошуку й дослідницькою поведінкою, реалізація здійснюється лише у співпраці.

На основі визначення й окреслення кожного компонента поняття спільно-дослідницька діяльність можемо побудувати структури її організації:

- наявність спільної мети;
- наявність органів управління та організації навчально-дослідницької роботи;
- просторова та часова присутність учасників взаємодії, що створює можливість особистого контакту (обмін діями, інформацією та спостереженнями);
- чіткий розподіл індивідуальних (дій) між учасниками спільно-дослідницької діяльності;
- поєднання розподілених індивідуальних дій, тобто чітка послідовність їх виконання за певною програмою, яка враховує діяльність кожного учасника;
- узгодження індивідуальних дій у процесі постійної взаємодії учасників спільно-дослідницької діяльності.

Спільно-дослідницька діяльність припускає певний рівень компетентності в досліджуваній галузі. Однак було б помилкою починати з

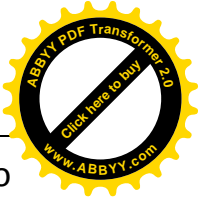
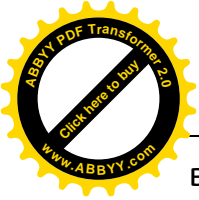
детального вивчення предмета, хоча багато авторів методичних посібників дають саме таку пораду. Вивчення досвіду видатних науковців-дослідників засвідчило, що жоден учений так не працював – поглиблене ознайомлення з досліджуваною галуззю починається, зазвичай, уже після формування наукового інтересу, постановки дослідницької проблеми, хоча б у вигляді інтуїтивного передбачення. В ідеалі кожен етап отримання нового знання повинен починатися із зацікавленості, з потреби довідатися, з подиву тому, що незрозуміло [7, 41].

Пізнання починає будуватися за природними законами, до яких входять і загальні принципи й індивідуальні стратегії пізнання, тому послідовність, обсяг і детальність вивчення матеріалу будуть індивідуальними. Необхідно допомогти студентові правильно створити індивідуальну траєкторію пізнання, що надасть його знанням більш цілісного характеру.

Прагнення до новизни є універсальним. Об'єкти високої новизни привертають увагу студента в першу чергу, досліджуються більш довгостроково й інтенсивно. Однак надмірна новизна може пригнічувати дослідницьку поведінку, викликати реакцію уникання й навіть боязні.

Крім прагнення до новизни, існує й протилежне прагнення – до відтворення, повторення вже відомого: відомих ситуацій, способів дій. Це сприяє більш міцному засвоєнню матеріалу. Прагнення до новизни буде замало за відсутності емоційної ідентифікації з реальним дослідником. У цьому аспекті можна порекомендувати педагогам починати роботу зі звичайного обговорення теми, але обговорення зацікавленого, щоб студенти відчули, що викладачеві самому цікаво. Починати необхідно з простих речей, але так, щоб «зачепити» своїм інтересом. Наприклад, спілкування можна почати з «підступних» питань, що парадоксально перевертають знайомі речі, та пропозицій спільного пошуку відповідей.

Звичайно, на перших етапах такого спілкування ще відсутній дійсно спільний пошук. Це відбувається тому, що найчастіше студенти не реагують так швидко, але якщо наявний хоча б найменший інтерес, пошук доцільно розпочати самому викладачеві і вголос, створюючи спочатку ілюзію участі, з кожним разом дедалі більше залучати студентів до пошукового процесу, демонструючи емоції інтересу, бажання довідатися. Це може бути захоплююча розповідь про дослідницький процес, здійснений певною

відомою людиною, з обов'язковим переказом усіх труднощів щодо знаходження рішення, з усіма емоціями, які супроводжують цей процес [3, 26].

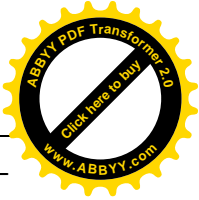
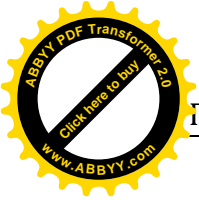
Пошук завжди починається із зацікавленості – «Як це влаштовано?». «Як це відбувається?». «Звідки і чому це відбувається?». У деяких особливо обдарованих студентів зацікавленість спрямовує все їх життя, стимулюючи до активного та ґрунтовного. Якщо людина поповнює знання лише через обов'язок, відкриттів вона ніколи не зробить.

Дослідники виокремлюють групу звичайних студентів, у яких зацікавленість іноді «довго спить», і її потрібно вміти розбудити. Це вдячна робота. Найчастіше достатньо лише одного приклада, і далі цікавість буде розвиватися самостійно, захоплюючи нові й нові обрії природи. Основною причиною, що викликає допитливість і дослідницьку поведінку в конкретній ситуації є невизначеність, незрозумілість об'єкта, явища, відносин. І функція дослідницької поведінки – зменшення цієї невизначеності шляхом пошуку, експериментування й обробки отриманої інформації.

Висновки. Отже, висвітлення основних положень психолого-педагогічного аспекту підготовки майбутніх учителів початкових класів дає змогу для подальшої побудови роботи зі студентською молоддю у спільно-дослідницькій діяльності. Готовність і здатність досліджувати нове в навколишньому світі шляхом реальної взаємодії з ним є самостійною цінністю. Це надзвичайно важлива якість людини, що відбиває рівень її пізнавального, особистісного й соціального розвитку. Це особливо важливо зараз, коли виникають принципово нові галузі й види діяльності, а раніше засвоєні правила й алгоритми поведінки виявляються малозастосовними. Від нашого розуміння феномену дослідницької поведінки та ставлення до нього, його стимулювання або придушення в дитині, залежить не лише успіх дітей у пізнавальній і практичній діяльності, але й імовірність їхнього фізичного виживання в умовах новизни й невизначеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башкірова Н. Виховуємо майбутніх дослідників / Башкірова Н., Тараненко В., Конончук Н. // Рідна школа. – 2008. – № 7-8. – С. 35–38
2. Зимняя И. А. Исследовательская работа как специфический вид человеческой деятельности / Зимняя И. А., Шашенкова Е. А. – Ижевск, 2001. – 126 с.
3. Клімчук В. Співпраця науковців, методистів і педагогів-практиків з удосконаленням дослідницько-натуралістичної роботи школярів / Клімчук В., Зотова О. // Рідна школа. – 2008. – № 7–8. – С. 26–28

4. Москвичев С. Г. Мотивация, деятельность и управление / Москвичев С. Г. – Киев – Сан-Франциско, 2003. – 492 с.
5. Поддъяков А. Н. Исследовательское поведение: стратегии познания, помощь, противодействие, конфликт / Поддъяков А. Н. – М. : 2000. – 79 с.
6. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / Шапар В. Б. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.
7. Шуховцова С. Дослідництво – невід’ємна складова навчально-виховної роботи з учнями / Шуховцова С. // Рідна школа. – 2008. – № 7–8. – С. 41–44

РЕЗЮМЕ

Т. Л. Чумахидзе. Психолого-педагогический аспект подготовки будущих учителей начальных классов к исследовательской деятельности.

В статье освещены основные положения психолого-педагогической подготовки будущих учителей начальных классов к исследовательской деятельности. Определено понятие «совместно-исследовательская деятельность», очерчен и охарактеризован каждый составляющий ее компонент. Рассмотрены разные подходы к обоснованию психолого-педагогических понятий.

Ключевые слова: подготовка будущих учителей начальных классов, исследовательская деятельность, исследовательская деятельность, мотивация поиска, практическая деятельность, совместно-исследовательская деятельность.

SUMMARY

T. Chumahidze. Psychology-pedagogical aspect of preparation future initial classes teachers to research activity.

In the article the substantive provisions of psychology and pedagogical preparation of future teachers of initial classes to research activity are lighted up. Notion is certain «joint-research activity», every component making it is outlined and described. Different approaches to the ground of psychology and pedagogical notions are considered.

Key words: preparation of future teachers of initial classes, research activity, research activity, motivation of search, practical activity, joint-research activity.